

УДК 811.133.1'367

Н. В. Шемякіна

ФУНКЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ВСТАВНИХ РЕЧЕНЬ У ФРАНЦУЗЬКІЙ ПРЕСІ

У статті розглядаються структурний, семантичний та комунікативний аспекти вставних речень суб'єктивного та об'єктивного характеру. Класифікація вставних речень здійснюється на основі їхньої форми, комунікативного та емоційного навантаження. Як показує дослідження, ці речення характеризуються переважно суб'єктивною епістемічною модальністю. Різні типи адресації, такі як фатична, регульовальна, апелятивна, використовуються для досягнення прагматичного ефекту. Функціонально-семантичний зв'язок з головним реченням залежить від того, чи належить висловлювання особі, що дає інтерв'ю, а також від контексту.

Ключові слова: вставне речення, семантичний зв'язок, суб'єктивна епістемічна модальність, деонтична модальність, тип адресації, перлокутивний ефект, семантичний центр, французька преса.

DOI 10.34079/2226-3055-2019-12-20-287-293

Наявні дослідження простору вставності у французькій мові виконані в основному на матеріалі художньої літератури [3; 4] і не дають всебічного аналізу вставних речень об'єктивного та суб'єктивного характеру.

Метою нашого дослідження є вивчення структурного, семантичного і прагматичного аспектів вставних речень, що охоплює форму, зміст і функцію таких речень, тобто три сторони мовного знака. **Завданнями** статті є: виділити структурно-семантичні моделі вставного речення, притаманні їм типи адресації, що спрямовані на досягнення прагматичного ефекту, а також встановити види семантичного зв'язку з основним реченням.

Об'єктом дослідження є вставні речення об'єктивного та суб'єктивного характеру, відібрані із сучасної французької газетно-журнальної преси.

Актуальність нашої праці зумовлена загальною спрямованістю сучасних лінгвістичних досліджень на аналіз функціональних мовних одиниць з урахуванням не тільки їхніх структурно-семантичних, але й комунікативно-прагматичних особливостей. Дослідження є актуальним ще й тому, що вставні конструкції аналізуються в мові преси, одного з основних засобів інформації та впливу на суспільство.

Відомо, що у висловленні розрізняють частину повідомлення, яка передає зміст, або диктум, та частину повідомлення, що передає ставлення мовця / того, хто пише, до повідомлення, або модус. Вставні речення, з цієї точки зору, входять до сфери модус. Кожне речення (вставне речення серед іншого) характеризується модальністю. Модальність вставного речення (об'єктивна або суб'єктивна) поєднується з модальністю основного речення, тобто з модальністю речення, у якому воно є. Це дає нам змогу говорити про синсемантичність вставного речення. Вставне речення являє собою мовленнєвий акт, який з прагматичної точки зору, може бути визначений як неінформативний, оскільки він не містить додаткової інформації, а виражає оцінку того, хто пише, до свого повідомлення.

Класифікація вставних речень проводилась з урахуванням їхньої форми (односкладні, двоскладні), за їхньою комунікативно-інтенціональною ознакою (стверджувальні, або констативи, спонукальні або ін'юнктиви, питальні, або квеситиви), за емоційністю (окличні, нейтральні).

1. Вставні стверджувальні речення (констативи), які складаються з підмета займенника першої особи однини та присудка – дієслова в теперішньому часі. Це дієслова, які виражають епістемічну модальність (*savoir*), тобто повну вірогідність, неповну вірогідність (*croire, penser, imaginer*), об'єктивну декларативну модальність (*dire*). Наприклад:

(01) «*Le trafic d'enfants pour l'adoption est-il important?*

Il existe, mais il est impossible de l'évaluer. Les vols d'enfants purs et simples sont, je crois, très rares. Plus fréquents sont les cas où des intermédiaires forcent le consentement des mères biologiques en leur proposant de l'argent» (Le Nouvel Observateur).

Вставні речення не співвідносяться з жодним членом основного речення, але поширюють усе речення. Їх місце не вільне, а повністю залежить від наміру автора, що пише, який виділяє логічну частину інформації (змістовий центр). Речення з дієсловами повної вірогідності являють собою регульовальний тип адресації, бо спрямовані на формування у читача такої ж точки зору, як і в автора. Дієслова проблематичної вірогідності змушують читача подумати, поміркувати й дійти висновку самостійно. У першому і в другому випадках реалізується основна прагматична настанова газетного тексту – вплив на читача.

В актуальному членуванні основного і вставного речення (01) виділяються дві теми і дві реми: *Les vols d'enfants purs et simples* – тема основного речення, рема – *sont très rares*. Вставне речення – двоскладне (*je* – тема, *crois* – рема). Воно вклинюється між компонентами реми основного речення, привертаючи увагу до змістового центру *très rares*, і вказує на ставлення того, хто пише, до повідомлюваного, не торкаючись теми та реми основного речення. Можна погодитись з думкою І. Ю. Гедмінайте [2, с. 63], що вставне речення, яке не співвідноситься з компонентами актуального членування основного речення, але зв'язане семантично з широким контекстом, характеризується відносною самостійністю й абсолютною слабким зв'язком з основним реченням.

2. Вставні стверджувальні речення, які складаються з підмета – займенника першої особи однини, присудків – декларативних дієслів *dire, redire, répéter, avouer, jurer*, дієслів і виразів суб'єктивної епістемічної модальності, що виражають вірогідність – *savoir, être persuadé, être convaincu*, дієслова *reconnaître*, які підтверджують істинність події, а також додатків – займенників *le, en, vous: je le répète, je le redis, je vous l'avoue, je vous jure, je le pense, je le sais, j'en suis persuadé*. Наприклад:

(02) «*L'idée selon laquelle l'Europe pourrait s'enfermer dans les frontières et nos entreprises, vivre du seul grand marché européen est une illusion. Encore une fois, je le redis, nous sommes entrés dans l'ère de l'économie globale.*» (Le Nouvel observateur).

Належачи до всього висловлення, яке може займати один, два і більше абзаців, такі вставні речення, звичайно, містяться в завершальній частині висловлення. Декларативні дієслова акцентують вірогідність повідомленого, а дієсловам знання, які вказують на переконаність автора, властивий ступінь впливу, наслідком якого є перлокуція, тобто досягнення переконаності адресата і, отже, прагматичної настанови. Спрямованість на однозначне сприйняття інформації є регульовальним типом адресації.

Вставне речення *je le redis* (02) передує темі *nous sommes entrés* і реми *dans l'ère de l'économie globale*. Характер зв'язку між темами та ремами основного і вставного речень абсолютно слабкий, бо вони відрізняються у своєму комунікативному значенні.

3. Вставні речення з дієсловами в першій особі множини мають різні структури: вставні речення з декларативними дієсловами *dire, avouer, rappeler*, функціональним еквівалентом декларативних дієслів *se souvenir* і деяких інших дієслів у першій особі множини спонукального способу, які супроводжуються додатком-займенником *le* або обставинними додатками. Це речення об'єктивної модальності: *disons-le, rappelons-le, avouons-le, espérons-le, disons-le d'emblée*. За допомогою таких речень підтримується контакт з читачем, утворюється тісна атмосфера спілкування, інтимізації, властива фатичному типу адресації, що пов'язується з мовною ситуацією. Наприклад:

(03) «*Le rapport affiche sa confiance dans l'avenir: «Que cette fin de siècle est dense et disons-le dès maintenant – porteuse d'espérance pour l'humanité»* (Le Figaro).

Вставні речення вищеназваної структури є моноремами. В основному реченні (03) монорема *disons-le dès maintenant* уклінюється між компонентами реми, що можна представити схемою: тема – *cette fin de siècle*, кваліфікативна рема – *est dense et porteuse d'espérance pour l'humanité*, перед останньою частиною якої знаходиться монорема. Монорема вставного речення не пов'язана з темами та ремами основного речення, що відповідає абсолютно слабкому типу функціонально-семантичного зв'язку.

4. Вставне речення *vous savez, vous le saviez* у стверджувальній формі слід відрізнити від конструкції *savez-vous, voyez-vous, voyez*, які є контактовстановлювальними апелятивними формулами.

Речення типу *vous savez* не містять додаткової інформації, а нагадують читачеві, що йому відома інформація, що вона вірогідна, тобто таким реченням притаманна епістемічна модальність значення. Наприклад:

(04) «*On ne peut pas devenir riche en étant artiste*».

«*Je vis bien, de façon miraculeuse, et j'en tire ni honte ni fierté. Texier est ainsi heureux de travailler et d'en vivre. Avoir un peu d'argent pour être libre et par exemple pouvoir fondre des pièces qui reviennent un peu cher. Et puis, vous savez, en France, je crois, qu'on ne peut pas devenir riche en étant artiste*» (Supplément de Beaux arts).

Прагматична мета таких речень – мотивований вплив на адресата, який зумовлює характер сприйняття інформації, тобто регулювальний тип адресації. На початку основного речення вставне речення активізує увагу читача, спонукає до активного мислення. Той, хто пише, на основі пресупозиції, відсилає читача «назад», до відомої раніше інформації. Фатичне дієслово *savoir* виражає істинність, вірогідність, а автор, спираючись на пресупозицію, поєднує, таким чином, суб'єктивну модальність з алетичною для необхідності нагадати відоме читачеві.

Основне речення (04) є складнопідрядним з підрядним додатковим, у якому *en France* – тема, *je crois* – рема, підрядне додаткове речення *qu'on ne peut pas devenir riche* становить тему, до якої приєднується рема – дієприслівниковий зворот *en étant artiste*. Вставне двоскладне речення *vous savez* пов'язане абсолютно слабким функціонально-семантичним зв'язком з основним реченням, бо їхні теми та реми не збігаються.

5. Вставні речення *il semble, il paraît*, для яких властива епістемічна модальність, не є синонімами. Якщо перше речення виражає сумнів, то друге – об'єктивне бачення. Вставні речення з інвертованим порядком слів *semble-t-il* і речення *paraît-il* розташовуються перед тим компонентом основного речення, який позначає поняття (факт), що викликає сумнів, або об'єктивне бачення автора. Наприклад:

(05) «*On nous appelle, paraît-il, «les rurbains». Installés, depuis belle lurette dans ce grand écart qu'on jugeait impossible entre Paris et la province, voilà des années que nous trichons avec l'aménagement du territoire. Nous nous sommes délocalisés : travail à Paris, pénates en provinces; gagne-pain sur la Seine mais famille et coutumes domestiques dans*

quelque ville moyenne (ou petite !) ouverte sur un horizon de forêts» (Le Nouvel Observateur).

Конативна (впливова) функція в реченні з *il semble* призначена викликати сумнів у читача, змусити його думати, у випадку з *il paraît* – висловити власну точку зору і допомогти адресатові, який може відрізнятись за своїм політичним і культурним рівнем, сприймати повідомлення, орієнтуючись на авторитетне джерело інформації, тобто на автора. Основне речення (05) надфразна єдність (далі НФЄ) включає вставне речення *paraît-il* між темою *on nous appelle* і ремою *les rurbains*.

6. Вставні речення, які вводяться умовним сполучником *si* з підметом-займенником *je* або *on* і дієсловами *pouvoir*, *vouloir* у самотійному вживанні або в сполученні з інфінітивом *dire*, а також дієсловом *préférer* (*si j'ose dire*, *si je puis dire*, *si l'on peut dire*, *si l'on veut*), які зв'язані з мовною ситуацією і виражають ставлення автора до повідомлення, припущення з відтінком імовірності. Особливістю цих речень є те, що сполучник *si* втратив значення умови реалізації другої дії. Реченням з дієсловами *dire*, *préférer* і *pouvoir* властива об'єктивна (алетична) модальність, а з дієсловом *vouloir* – суб'єктивна деонтична модальність. Наприклад:

(06) «... depuis Saint Augustin, Boèce, les philosophes ont pensé d'espace en termes d'«harmonie» et de «lumière». Ce mot revient constamment sous la plume de Hugues de Saint-Victor, aux XII siècle. D'autre part, Dieu ayant créé le monde et ce monde était achevé, il est régi par la musique, c'est-à-dire de science des Nombres !

D'où le choix du titre: «La Mesure du monde». Il est emprunté, si je puis dire, à Marco Polo. Ses mémoires, dans plusieurs manuscrits sont intitulés: «Le Devisement du monde». «C'est à peine forcer les termes que de parler de Devisement par mesure» (Magazine littéraire).

Позиція вставного речення перед логічним центром висловлення дозволяє тому, хто пише, звернути увагу читача на цю частину висловлення, прийняти його точку зору, що відповідає регульовальному типу адресації.

У реченні (06) тема *il est emprunté*, рема *à Marco Polo* не збігаються з темою *je* і ремою *puis dire* вставного речення, отже, між ними абсолютно слабкий функціонально-семантичний зв'язок.

7. Вставні речення можуть мати форму допустових речень (*quoi qu'il en soit*, *quoi qu'on dise*, *quoi qu'on fasse*), що виражають обставину, яка може в уявленні мовця заважати виконанню дії, але не скасовує цю дію [1, с. 186]. Речення цього типу співвідносяться з мовною ситуацією.

(07) «Ce processus était déjà engagé sous la monarchie bourgeoise. Il a fait à l'ère des médias, un bond de géant. Refusez le système: vous n'existez plus. Acceptez d'y entrer: vous êtes récupéré. Dans les deux cas, vous êtes morts. Même l'espoir d'être entendu de générations futures disparaît quand on est sûr quoi qu'on fasse d'avoir été, d'abord, anéanti par ses contemporains» (Le Point).

У вставному реченні займенник *on* уживається в узагальненому значенні, дієслово вживається в умовному способі, виражаючи ставлення того, хто пише, до дії, яка сприймається ним можливою. На основне значення умовного способу накладається ще й авторська оцінка, поступка в даному випадку, що передає уявлення того, хто пише, про дію. Таким реченням властиво посідати місце в межах семантичного центру основного речення. Їх уживання спрямоване на однозначне сприйняття інформації, тобто регульовальний тип адресації.

Щодо комунікативного аналізу основного і вставного речень слід відзначити рідкісну ідентичність тем, які виражені займенником *on*, та незбіг рематичних частин (*est sûr d'avoir été anéanti par ses contemporains* – *fasse*), що дає право кваліфікувати цей

тематичний зв'язок як сильний [2, с. 63; 5, с. 65]. Вставне речення вклинюється в рематичний комплекс, виділяючи наступну за ним частину.

8. Суб'єктивно-модальні окличні вставні речення, односкладні або двоскладні, які виділяються, на відміну від попередніх типів речень, тире та знаком оклику. Ці речення вказують на ставлення того, хто пише до того, що названий факт став можливим, передають різні емоції автора – захоплення, радість, задоволення, іронію.

(8) «*François Mitterand était volontaire, sans aucun doute, mais une telle certitude appartient à la réécriture de l'histoire. Être candidat contre de Golle en 1965 – et quel candidat ! – ce n'était pas couru d'avance*» (Le Monde).

Емоційний компонент смислу дискурсу співвідносить зміст висловлювання з особою того, хто пише, з його оцінкою висловлювання. Вставне речення становить імпресивну монореми з суб'єктивно-оцінним значенням. Фактуальна інформація в цьому випадку може сполучатися з позитивною / негативною оцінкою адресатом висловлення. Емоційно забарвлений елемент, розташований на початку або в середині речення, привертає увагу читача до того, що буде сказано. Суть мобілізуючої функції в тому, що дається попередня оцінка і характеристика події. Іллокутивний компонент смислу таких речень пов'язаний із впливом на читача для прийняття авторської точки зору.

Монорема вставного речення співвідноситься з компонентом теми основного речення (*candidat*) і з ремою попереднього речення (*je serais candidat*). Така співвіднесеність свідчить про абсолютно сильний зв'язок основного і вставного речень.

9. Питальні вставні речення, квеситиви, не повідомляють інформації, але встановлюють контакт з читачем і пов'язані з передачею інформації. У лінгвістичній літературі зазначається, що питальні речення можуть мати дієслово в будь-якому способі. Проте, приклади свідчать, що в пресі в таких реченнях уживається дійсний спосіб.

(9) «*M. Zauberman est alors entré alors en contact avec Marta Casals – Istomin ... pour s'assurer que l'instrument de son premier mari serait dans de bonnes mains entre celles d'Anne Gastinel. Une fois rassurée, elle donna son accord, et s'est ainsi qu'un soir de cette semaine la jeune musicienne française s'est retrouvée en possession du célèbre Goffriller fabriqué à Venise que Pablo Casals acheta en 1911 ou 1912 à Paris, «dont il tomba amoureux et sur lequel, raconte Marta Casals – Istomin, il joua presque exclusivement pendant près de soixante ans».*

Anne Gastinal – est-il besoin de le préciser ? – radieuse, s'est aussitôt assise pour jouer la sarabande d'une suite de Bach, s'émerveillant devant «la chaleur, la ranceur, la sensualité, la couleur du son de l'instrument» (Le Monde).

Вставне питальне речення НФЄ (9), *est-il besoin de le préciser ?* є модальним, верифікативним. Прагматичний вплив на читача здійснюється блискучим описом історії музичного інструмента, придбаного Аною Гастинель. Це приклад позитивної динамічної оцінки читачем об'єкта оцінки, бо попередній і подальший контекст роблять само собою зрозумілою відповідь на запитання – «ні». Можна погодитися з В. Г. Гаком, що в подібних випадках ремою є «істинне ставлення до дійсності, а темою – весь склад речення» [1, с. 127], у якому міститься вставне речення.

При актуальному членуванні основного речення НФЄ (9) визначається тема *Anne Gastinel* і три послідовних реми: кваліфікативна *radieuse*, акціональна *s'est aussitôt assise pour jouer la sarabande d'une suite de Bach* і поширений рематичний комплекс з безособовою формою дієслова *s'émerveillant devant «la chaleur»*. Вставне питальне речення становить дирему, яка співвідноситься з контекстом.

Висновки. Проведений аналіз вставних речень у сучасній французькій пресі дозволив нам виділити різні структурно-семантичні моделі цих речення: стверджувальні (констативи), спонукальні (найчастіше ін'юнктиви), питальні речення (квеситиви), окличні речення. Для вставних речень характерна суб'єктивна епістемічна модальність, яка вказує на вірогідний факт, імовірний факт, рідко деонтична модальність при позначенні бажаності. Вставні речення співвідносяться або з предметною ситуацією безпосередньо, або через зміст основного речення. Речення, які співвідносяться з мовною ситуацією, адресовані читачеві. У всіх випадках вставне речення розміщується перед тією частиною речення, яку автор вважає семантичним центром.

Роль того, хто пише, активна, і для досягнення бажаного ефекту він використовує різні типи адресації: апелятивний тип, або активізацію уваги читача за допомогою *savez-vous, voyez-vous, voyez*; регулювальний тип адресації, спрямований на однозначне сприйняття інформації; фатичний тип адресації, який створює соціальну рівність того, хто пише, і читача. Крім впливової функції, яку виконують вставні речення, слід також відзначити їхню експресивну функцію, пов'язану з емоціями автора, також спрямовану на читача.

Усі конструкції вставного речення пов'язані з контекстом, їхній семантичний зв'язок з основним реченням абсолютно слабкий, оскільки теми і реми в них різні. Інші види зв'язку, наприклад сильний зв'язок, зустрічається дуже рідко, переважно тоді, коли висловлювання належить не авторові, а тому, хто дає інтерв'ю.

Перспектива подальших досліджень полягає у використанні отриманих результатів в розробці вивчення мовленнєвої комунікації у мові преси в прагматичному та комунікативному аспектах. Доцільним є також порівняння результатів нашого дослідження з результатами аналізу вставних речень, виконаних на матеріалі прози, оскільки аналізовані конструкції мають специфічні ознаки в кожному зі стилів, що потребує, на наш погляд, окремого вивчення.

Список використаної літератури

1. Гак В. Г. Теоретическая грамматика французского языка. Синтаксис / В. Г. Гак. – Москва : Высшая школа, 1981. – 220 с. ; Gak V. G. Teoreticheskaya grammatika frantsuzskogo yazyka. Sintaksis / V. G. Gak. – Moskva : Vysshaya shkola, 1981. – 220 s.
2. Гедминайте И. Ю. Опыт тема-рематического анализа включенных предложений в современном английском языке / И. Ю. Гедминайте // Филологические науки. – 1987 – № 6. – С. 59–65 ; Gedminayte I. Yu. Opyt tema-rematicheskogo analiza vklyuchennykh predlozheniy v sovremennom angliyskom yazyke / I. Yu. Gedminayte // Filologicheskie nauki. – 1987 – № 6. – S. 59–65.
3. Коновалик О. М. Смыслові і граматичні зв'язки ввідних речень з головним у сучасній французькій мові / О. М. Коновалик // Іноземна філологія. – 1975 – № 38. – С. 109–117 ; Konovalyk O. M. Smyslovi i hramatychni zviazky vvvidnykh rechen z holovnym u suchasnii frantsuzkii movi / O. M. Konovalyk // Inozemna filolohiia. – 1975 – № 38. – S. 109–117.
4. Николаева И. В. Структурно-семантическая характеристика включенных предикативных единиц в современном французском языке : автореф. ... дис. канд. филол. наук : спец. 10.02.05 / Ирина Викторовна Николаева ; Моск. пед. ин-т ин. яз. им. М. Тереза. – Москва, 1986. – 21 с. ; Nikolaeva I. V. Strukturno-semanticheskaya kharakteristika vklyuchennykh predikativnykh edinit v sovremennom frantsuzskom yazyke :

avtoref. ... dis. kand. filol. nauk : spets. 10.02.05 / Irina Viktorovna Nikolaeva ; Mosk. ped. in-t in. yaz. im. M. Tereza. – Moskva, 1986. – 21 s.

5. Теплицкая Н. И. Диалог с позиции актуального членения / Н. И. Теплицкая // Филологические науки. – 1984 – № 4. – С. 62–68 ; Teplitskaya N. I. Dialog s pozitsii aktualnogo chleneniya / N. I. Teplitskaya // Filologicheskie nauki. – 1984 – № 4. – S. 62–68.

Стаття надійшла до редакції 12.04.2019.

N. Shemiakina

FUNCTIONAL PECULIARITIES OF PARENTHETICAL CLAUSES IN THE FRENCH PRESS

The article is devoted to the study of the structural, semantic and communicative aspects of parenthetical clauses in the French press. Existing studies of the insert space in the French language are conducted mainly on the material of fiction and do not provide a comprehensive analysis of objective and subjective parenthetical clauses.

The relevance of this work is based on the general focus of modern linguistic studies on the analysis of language units functioning, taking into account not only their structural-semantic, but also communicative-pragmatic features. The research is also relevant because the parenthetical constructions are analyzed in the press language that is one of the main media and means of influencing society.

The object of our study is the objective and subjective parenthetical clauses selected from modern French journalistic texts. The subject of the research is the study of the structural, semantic and pragmatic aspects of the parenthetical clause covering the form, content and function of such clauses, that is, three sides of the linguistic sign. The classification of these sentences was based upon their form, communicative and emotive charge. The conducted analysis of the parenthetical clause in the French press has allowed the author to distinguish the various structural and semantic models of the parenthetical clause: affirmative (constants), inductive (most often, inunctives), interrogative sentences (questits), exclamation clauses.

The parenthetical clauses are characterized by a subjective epistemic modality, which indicates a probable fact, rarely deontic modality in indicating desirability. Parenthetical clauses correlate with the subject situation directly, or through the principal clause content. Clauses relating to the linguistic situation are addressed to the reader. In all cases, the parenthetical clause is placed before the part of the clause, which the author considers the semantic center.

*The role of the person who writes is active, and to achieve the desired effect, he uses various types of addressing: an appealing type, or activating the reader's attention with the help of *savez-vous*, *voyez-vous*, *voyez*; regulatory type of addressing, aimed at unambiguous perception of information; a factual type of addressing that creates the social equality of the writer and the reader. In addition to the influential function performed by the parenthetical clauses, it should also be noted their expressive function associated with the author's emotions, also aimed at the reader. All constructs of the parenthetical clauses are related to the context, their semantic connection with the principal clause is absolutely weak, since the themes and rem in them are different. Other types of connections, for example, a strong connection, are very rare, mainly when the statement does not belong to the author but to the interviewer.*

Key words: *parenthetical clause, semantic connections, subjective epistemic modality, deontic modality, type of addressing, perlocative effect, semantic center, French press.*